

geschoolde lezer zijn de uiteenzettingen overigens niet altijd gemakkelijk te volgen. Zo zal niet iedereen weten wat met de Trebellianieke portie (79 en 89 vlg), de *exhaereditio bona mente facta* (80 en 84) of het retourbeginsel (39) bedoeld wordt. Een beetje meer uitleg bij dergelijke termen zou voor niet-juristen misschien welkom zijn geweest.

De eigenlijke bronnenuitgave, het boek *Erfrecht 1798-1820*, bevat vier afdelingen waarin achtereenvolgens aan de orde komen: 1 de ontwerpen van Wierdsma, 2 het ontwerp-1808 met het Wetboek Napoleon ingerigt voor het Koninkrijk Holland (1809) en het ontwerp 1814,3 het ontwerp-1816 met het ontwerp 1820 en 4 de deliberation van de Raad van State over het Burgerlijk Wetboek in 1818. De uitgave is gecompleteerd met registers en concordansen. Aan het begin van de eerste drie afdelingen geeft mevr. Greuter een overzicht van de bronnen, waarbij zij vermeldt, welke zij wel en welke zij niet in haar uitgave heeft opgenomen. De opgave betekent niet, dat deze bronnen nu ook in de opgegeven volgorde uitgegeven zijn. De aanmerkingen van een aantal leden van de commissie van twaalf op het opstel en op het ontwerp van Wierdsma staan, hoewel ze uit andere bescheiden komen, bij de artikelen waar zij bij horen, wat gemakkelijk is voor de gebruiker. Als richtsnoer bij de uitgave van het opstel en het ontwerp van Wierdsma heeft mevr. Greuter de inhoudsopgave van het ontwerp volgens het 'Plan van algemeene verdeling van 't Wetboek' gebruikt. Onder de verschillende hoofddelen heeft zij zowel de daarin thuishorende bepalingen uit het opstel als uit het ontwerp opgenomen. Daarbij heeft zij opstel en ontwerp niet altijd strikt gescheiden gehouden, wat soms aanleiding geeft tot enige verwarring, temeer daar het onderscheid ook niet met typografische middelen versterkt is.

De ineenschuiving van teksten uit verschillende bronnen gaat soms heel ver. Dit is bijvoorbeeld het geval met de notulen van Kemper van zijn vergaderingen met Reuvens en Bijleveld tussen januari en april 1815 over het toen door hen te maken ontwerp, het latere ontwerp-1816. Voor zover deze notulen opmerkingen over het te ontwerpen erfrecht bevatten, zijn zij opgenomen, maar wel temidden van de tekst van het ontwerp-1816, die in deze afdeling als leidraad is gebruikt. De vraag is of deze fragmenten terwille van de overzichtelijkheid voor de gebruiker toch niet beter apart gehouden hadden kunnen worden en in de volgorde van de vergaderdata uitgegeven.

Wat betreft de beraadslagingen van de Raad van State in de zomer van 1818 heeft mevrouw Greuter alleen de daarvan door Van Maanen opgestelde notulen in de bronnenuitgave opgenomen. Blijkens het inleidende boek (15) heeft zij aan deze notulen de voorkeur gegeven omdat zij het uitvoerigst waren. De twee andere verslagen van deze beraadslagingen, het officiële verslag en de notulen van Kemper bevatten naar haar zeggen veel minder gegevens om een goed beeld te kunnen vormen van de discussies in de Raad van State. Dit mag waar zijn, maar door het niet opnemen van de andere twee versies — al of niet in een notenapparaat — wordt de gebruiker de kans onthouden hier zelf een oordeel over te vormen.

Voor het overige zijn de opgenomen teksten zeer zorgvuldig en nauwkeurig uitgegeven afgezien van een paar kleine missers, die in elke tekstuitgave voorkomen. Al met al toch een waardevolle uitgave, waarmee opnieuw een stuk van de Nederlandse codificatiegeschiedenis ontsloten is.

B. S. Hempenius-van Dijk

E. Poortinga, *De scheiding tussen publiek- en privaatrecht bij Johan Rudolph Thorbecke (1798-1872): theorie en toepassing* (Nijmegen: Ars Aequi Libri, 1987, 331 blz., f36,35, ISBN 90 6916 028 5).

Het is opmerkelijk hoezeer Thorbecke de geesten blijft boeien. Hooykaas heeft een kloek boekdeel toegevoegd aan de reeks uit de particuliere correspondentie. Het valt te hopen, dat dit niet het laatste deel zal zijn: de uitgave is nu toe aan de politiek meest vitale periode uit het leven van Thorbecke. Duyverman heeft een aantal citaten uit kamerredevoeringen bijeengezocht onder de titel: *Thorbecke debatteert*. Daar zitten juweeltjes tussen. Beide publikaties zijn in november 1987 voorafgegaan door het Utrechts proefschrift van mevrouw Eelkje Poortinga onder de titel, *De scheiding tussen publiek- en privaatrecht bij Johan Rudolph Thorbecke (1798-1872)*.

Dit proefschrift van ruim 300 pagina's valt uiteen in twee delen. In het theoretisch gedeelte wordt de algemene staats- en rechtsleer van Thorbecke geschetst en op het principieel onderscheid, dat in zijn denken tussen publiek- en privaatrecht bestaat, getoetst. In het tweede deel wordt dit onderscheid toegepast op — naar de jonge doctor aankondigt — enkele actuele vraagstukken. In een inleiding wordt de vraagstelling en opzet van het onderzoek toegelicht, daarop volgt een beknopte biografische schets van de hoofdpersoon. Gesteld wordt, dat het onderzoek over de betekenis van de negentiende-eeuwse opvatting over de scheiding tussen publiek- en privaatrecht in Nederland niet verder terug gaat dan de dissertatie van Loeff, *Publiekrecht tegenover privaatrecht*, uit 1887. In het voetspoor van Van Oostenwijk verdedigt dit proefschrift de stelling, dat de voorttrekkersrol eigenlijk aan Thorbecke toekomt. Hij had bovendien een ander staats- en rechtsbegrip dan Loeff (en Buys), die aanhangers waren van de leer der staatssoevereiniteit. Thorbecke verdedigde een organisch staats- en rechtsbegrip.

Mevrouw Poortinga toetst nu de hypothese, dat elk staats- en rechtsbegrip een andere inhoud aan het begrippenpaar met zich meebrengt. Zij verschaft een duidelijk overzicht van de organisch-idealistische filosofie van Thorbecke waarin veel met metaforen gewerkt wordt, ontleend aan de natuur. Zoals een plant uit een kiem groeit volgens ondoorzichtige wetmatigheden, zo ook groeien een volk en zijn instellingen (40). Maar Thorbecke zet zich af tegen de historische school voorzover deze tot de conclusie leidt, dat een volk alleen uit zijn geschiedenis kan worden verstaan. Bij Thorbecke ligt de nadruk op de verandering, de vernieuwing, de toekomst. Kossmann wees al op het diachroon element bij Thorbecke; er loopt een lijn van elk tijdvak naar God. De vormende werkzaamheid van een bepaalde generatie of tijdvak bestaat in een wisselwerking van het bestaande en het vernieuwende. Anders treedt, om bij de metafoor van het biologisch organisme te blijven, kreupelheid of een verlamming op. Zag Thorbecke de Franse revolutie aanvankelijk als zo'n verstoring, na de Belgische afscheiding waardeerde hij haar meer positief. Zij deed ons een stelsel van wetgeving deelachtig worden, dat ons over menig beletsel heen, voor goed op de weg der algemene hedendaagse ontwikkeling heeft geplaatst. De rechtswetenschap heeft een bijzondere taak voor de rechtsontwikkeling. Zij moet de wetgever en de rechtspraktijk voorlichten over de rechtsaanleg van de eigen tijd. Voor zijn tijd toont Thorbecke zich voorstander van een constitutionele monarchie. In plaats van een autocratie (de beperkte monarchie onder Willem I) of democratie, moet de heerschappij van de Grondwet (het constitutionalisme) worden gevestigd.

Het proefschrift gaat in op de vraag of de 'nachtwakersstaat' dan wel de rechtsstaat-gedachte tot de scherpe scheiding van publiek- en privaatrecht heeft geleid. Thorbecke definieerde het publiekrecht als het recht dat het algemeen belang regelt, terwijl het privaatrecht voor het bijzonder belang een regeling treft. Aan de hand van dit criterium toetst Poortinga nu Thorbeckes opvattingen over kiesstelsel en volksvertegenwoordiging, de afschaffing van de heerlijke rechten (met of zonder schadeloosstelling), het karakter en de rechtspositie van gemeente en waterschap, de scheiding tussen publiek- en privaatdomein en de scheiding tussen

administratieve en burgerlijke rechter. Naar mijn opvatting is de schrijfster erin geslaagd het rechtshistorisch inzicht op die terreinen aanzienlijk, soms verrassend, te verscherpen. Wij moeten daarvoor dankbaar zijn.

Wat ik mis, is een uitvoeriger uiteenzetting van de betekenis die Thorbeckes leer voor het heden bezit. Juist omdat Poortinga zo sterk en terecht de nadruk legt op de organische, toekomstgerichte elementen in zijn geschiedopvattingen, zou het belangrijk zijn geweest vast te stellen wat achterhaald is van zijn opvattingen wat nog levend recht is. Thorbecke wordt vaak aangeroepen ter verdediging van het bestaande. Hij verdient beter. In een tijd, die naar privatisering streeft, zou een herijken zinvol zijn.

N. Cramer

J. P. de Valk, E. Lamberts, ed., *Lettres de Francesco Capaccini. Agent diplomatique et internonce du Saint-Siège au Royaume Uni des Pays-Bas 1828-1831* (Rijks Geschiedkundige Publication Kleine Serie LUI; 's-Gravenhage: Martinus Nijhoff, 1983, lxx + 768 blz., ISBN 90 247 9977 5).

In de late zomer van 1828 stuurde het Vaticaan de priester-diplomaat Francesco Capaccini naar het verenigde koninkrijk van Willem I. Aan diens hof werd hij aanvankelijk slechts officieus geaccrediteerd, nauwelijks meer dan als 'simple voyageur'. De prelaat vond er genoeg werk aan de winkel. Hij had voornamelijk opdracht gekregen om: a de benoeming van geschikte bisschoppen in het Zuiden te regelen; b de facultatieve status te verkrijgen voor of zelfs opheffing te bereiken van het Collegium Philosophicum (een door de staat opgerichte vooropleiding van priesterstudenten) en c zorg te dragen voor de inrichting en bestaffing van de hiërarchie in het Noorden. Ofschoon hij al gauw de Nederlanden het moeilijkst te besturen land van Europa vond, toog de afgezant met de nodige voortvarendheid aan het werk. Dat is niet zo verwonderlijk voor een functionaris die zichzelf als een 'Romano di carattere allegro' beschouwde. Zijn optreden bleef niet zonder succes. Op verzoek van de koning werd hij in 1829 zelfs de eerste officiële internuntius die Den Haag heeft gekend. Inzake de benoeming van bisschoppen en kanunniken in het Noorden liep zijn missie evenwel stuk op de halsstarrigheid van de vorst. Hij kwam bovendien klem te zitten tussen de partijen in het conflict tussen kerk en staat. Als rechtgeaard vertegenwoordiger van de curiale Restauratie-politiek had Capaccini trachten te bemiddelen tussen de met het liberaal-katholicisme sympathiserende geestelijkheid en de van 'staatskirchentümliche' ideeën vervulde monarch. Tevergeefs! Met lede ogen zag hij de revolutie van 1830 aankomen en zich voltrekken. In het najaar van 1830 week hij uit naar Londen, waar hij zich regelmatig mengde in de diplomatieke afwikkeling van de scheuring tussen Noord en Zuid. Driejaar nadat de diplomaat naar Brussel was vertrokken beëindigde hij zijn missie, waarvan algemeen was aangenomen dat ze slechts enkele maanden zou duren.

Met zijn Romeinse superieuren onderhield Capaccini een drukke correspondentie, waarin hij verslag uitbracht van de vele gesprekken die hij met zijn onderhandelingspartners voerde. Dat waren niet in de laatste plaats de moeizame discussies met de koning, die in zijn ogen de meest absolute soeverein van de wereld was. Als pauselijk gezant beschikte hij verder gemakkelijk over relaties, nam hij opgewekt deel aan de bekende 'Diplomatenklatsch' en putte hij zich uit in het overbrengen van 'on dit's', in het geven van typering en karakteristieken en in het maken van prognoses. Uit de drie jaren van zijn bemoeienissen met de Lage Landen zijn